

Vedrana Delonga

**Skupni nalaz novca dužda Francesca Foscarija iz
Sitnog kod Perkovića u Dalmatinskoj zagori
(prilog poznavanju gospodarskih i društvenih
prilika)**

Vedrana Delonga
HR, 21000 Split
Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika
S. Gunjače b.b.
muzej.hrvatskih.arheoloskih.
spomenika@st.t-com.hr

UDK: 904:737.1(497.5 Sitno)"14"
UDK: 94(497.5 Sitno)"14"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 3. 5. 2006.
Prihvaćeno: 23. 5. 2006.

U radu se obrađuje skupni nalaz novca venecijanskog dužda Francesca Foscarija iz sredine 15. stoljeća, otkriven u srednjodalmatinskome selu Sitnom, koje se u kasnom srednjem vijeku nalazilo u mletačkom šibenskom distriktu. Kao nova točka u numizmatičkoj topografiji Foscarijeva novca na tlu Hrvatske, nalaz se obrađuje s numizmatičkog aspekta i razmatra u okviru gospodarske i općedruštvene konjunktive u vrijeme dužda F. Foscarija.

Ključne riječi: Francesco Foscari, Sitno-Sitnica, šibenski distrikt, skupni nalaz, numizmatička topografija, Hrvatska, konjunktura

Venecija u razdoblju prosperiteta

Početak 15. stoljeća označio je prekretnicu u srednjovjekovnoj povijesti hrvatskih zemalja i početnu etapu njihova političkog razdvajanja. Nakon povijesnog događaja iz 1409. i mletačkog zaposjedanja dalmatinskih gradova mnoga hrvatska područja doživjela su brojne transformacije s dalekosežnim posljedicama, političko-teritorijalnim, društvenim i kulturnim. Osvajanjem dalmatinskih gradova tijekom prva dva desetljeća 15. stoljeća, Mletačka Republika stvorila je preduvjete za širenje svoje vlasti nad golemim prostorom istočnog Jadrana, od sjevera Istre do juga Albanije. Osim neovisne Dubrovačke Republike i ugarsko-hrvatskog dijela obale između Rječine i velebitskog priobalja, izvan njezine vlasti ostalo je cjelokupno zaleđe i time je prekinuta njegova prirodna spona s obalnim gradovima. Od 15. stoljeća, pa sve do ukinuća Prevedre Republike sv. Marka (1797.), istočnojadranska obala (osim dijelova pod kasnijom osmanlijskom vlašću) činit će sastavni dio mletačkih prekomorskih stečevina, od sjevernog Jadrana do Krete (Stato da Mar).¹

Petnaesto stoljeće doba je procvata Mletačke Republike; od početnih vojnih uspjeha na talijanskoj terrafermi do vrhunca u drugoj polovici stoljeća, kada njezini kopneni i pomorski posjedi dosežu najveći opseg. No, pad Carigrada, središta mletačke trgovine na Levantu u ruke Osmanlija (1453.) označit će početak opadanja njezine dotadašnje moći.

Gradovi u Dalmaciji koji su do mletačkog osvajanja bili važne jedinice u političkom i ekonomskom životu Jadrana, ali i unutrašnjosti do Bosne i Save, postali su otada manje ili više značajne jedinke u mletačkim političkim planovima. Tijekom sedam desetljeća, između zaposjedanja Zadra i otoka Krka (1409.-1480.), državna vlast u Veneciji primjenjivala je prema gradovima načelo snažne centralizacije, kako bi kao apsolutna gospodarica mora sačuvala i poboljšala svoje višeznačne strateške prednosti na Jadranu. Njezina gospodarska politika prema Dalmaciji bila je trgovačko-fiskalnog obilježja i poglavito je služila osiguranju pritjecanja poreza i carina u riznicu mletačke komore.²

S prvim zauzimanjem gradova Dalmacija je postala strogo mletačka monetarna zona, čime je otvoreno dugotrajno razdoblje uspostave i života venecijanskoga novčanog sustava u toj obalnoj pokrajini, no odrazilo se i šire, poglavito na monetaciju u kasnofeudalnoj Hrvatskoj kao i ostalim srednjovjekovnim

državama jugoistočnog Balkana.³ Utjecaji Serenissime u obalnim gradovima i njihovim područjima (kotarima, distriktima) ostvarivali su se na različite načine, no u sferi materijalne ostavštine venecijanski novac je zasigurno bio osobit medij, koji danas na specifičan način ocrtava narav i intenzitet odnosa Venecije s obalnim gradovima i ostalim hrvatskim prostorom na kraju srednjega vijeka.

Priznata na Mediteranu i u Srednjoj Europi, venecijanska moneta je predstavljala pojam za vrijednost općenito. Na prijelazu iz srednjeg u novi vijek (15. st.) srebrni mletački groš, a pogotovo zlatni dukat, kao simbol moći i gospodstva Serenissime, imali su snagu institucije iza koje je, barem tada, stajala prosperitetna ekonomska i politička sila. S aspekta onovremene europske monetacije, to je vrijeme osvita novoga vijeka, kada novac nepobitno igra vodeću ulogu u razvitku trgovine; kada viškovi proizvoda pojačavaju robnu razmjenu i trgovinski promet te potiču fluktuaciju novca. Iako je kao oligarhijsko-aristokratska republika i sama počivala na feudalnom staleškom načelu vlasti, u gospodarskom pogledu Mletačka Republika je sve više razvijala odnose zasnovane na kapitalu i novcu, u čemu se lako prepoznaju kapitalistički oblici privređivanja.

Dinamika cirkuliranja novca i trgovinska politika bile su logično i neodvojivo povezane s intenzitetom mnogih drugih gibanja, pa i kontakata na političkom planu. U duhu svog poslovnog mentaliteta, Mlečani su sklapali kratkotrajne saveze, ugovore i dogovore s vladarima i feudalcima s kojima su trgovali ili komunicirali na političko-diplomatskoj osnovi, sa svrhom da svojim građanima omoguće trgovinu i kakvu-takvu sigurnost prilikom boravka izvan matičnih krajeva, dakako, uz recipročnu korist.⁴ Tako se i dužd F. Foscari uključuje u različite poslove, ne samo u podvlašćenoj Dalmaciji nego i u Hrvatskoj i Bosni. O tome svjedoče dukale koje je *Illustrissima et Excellentissima Dugale (Ducale) Signoria /Presvijetlo i Duždjevsko Gospodstvo/*, upućivalo gradovima i njihovim gradskim knezovima, hrvatskim banovima ili bosanskim kraljevima putem svojih poklisara.⁵

Osiguravši teritorijalnim širenjem vitalnu podlogu za postizanje svoje moći, Mletačka Republika je u prvoj polovici 15. stoljeća proživjela pola stoljeća prosperiteta, čak svojevrsne gospodarske konjunktore. Još se dvadesetih godina 15. stoljeća u njezinoj kovnici godišnje kovalo oko milijun zlatnih dukata i znatna količina drugog novca, a na lađama se prevozila razna roba u vrijednosti od deset milijuna dukata. Od toga je država imala velike prihode i njezina je moć postala veoma stabilna.⁶ Dok se

¹ U opsežnoj literaturi o ovoj problematici ograničili smo se na podatke sadržane u sinteznim djelima: Šunjić 1967, Pederin 1990, Čoralić 2004, Kolanović 1995, Luzzato 1961, Raukar, Petricioli, Švelec, Peričić 1987, Raukar 1997.

² Novak 1961, str. 27, 29-30; Čoralić 2004, str. 69. Kao jedan u nizu mnogobrojnih dokumenata izdvajamo dukalu dužda F. Foscarija iz 1425. prema kojoj dalmatinski sir i ulje moraju ići samo u Mletke. Za robu izvezenu u Mletke plaćala se jedna carina - tridesetina, dok se za robu koja se izvozi u druge gradove, osim tridesetine, plaćala još i carina toga grada (vidi: Pederin 1990, str. 120).

³ Metcalf 1979; Grierson 1991.

⁴ Dalekosežne implikacije izazvao je, primjerice, mir sklopljen 1433. između Žigmunda i Venecije. Kralj se pritom odrekao Dalmacije i otvorio mletačkim trgovcima ugarsko tržište. Venecija mu je zauzvrat ponudila 60.000 dukata vojne pomoći protiv Turaka (Listine IX, str. 56-57, 62-63, 63-66).

⁵ Primjera radi spomenimo tek dokument iz 1443., kojim dužd povjerava zadarskome knezu i kapetanu brigu oko bosanskih trgovaca na mletačkom području (vidi: Pederin 1990, str. 122 -123).

⁶ Luzzato 1961, str. 47-48, 165-179.

istodobno ugarska aristokracija “brinula“ oko kraljevske krune, a Žigmund (1387.-1437.) zapadao u teške dugove i za posuđeni novac zalagao gradove svojim vazalima te im udjeljivao banske časti, kao što je to učinio Nikoli Frankopanu, za golemi iznos od 42.000 dukata,⁷ dotle je u mletačkim brodogradilištima radilo 16.000 radnika, na trgovačkim lađama je služilo 25.000 mornara, a ratna flota raspolagala je s 45 galija i 11.000 članova posade.⁸

Pod geslom: *Mercatura est illa res que auxit et conservat hanc civitatem nostram*,⁹ Republika sv. Marka razvijala je trgovinu koja je, zajedno s ostalim gospodarskim granama, davala dovoljno sredstava, ne samo za osiguranje pomorskih putova nego i za ukrašavanje grada veličanstvenim građevinama u duhu tzv. kićene gotike. Kao nadmoćna metropola jadranske umjetnosti, Venecija je tada višeznačno u punom sjaju. K tome, i veze Dalmacije s Venecijom su neposredne i žive. Čitav niz dalmatinskih lapicida i ostalih majstora susreće se pri mletačkim gradnjama toga doba.¹⁰ Sačuvani predmeti umjetničkog obrta i arheološki nalazi svjedoče o dinamičnom izvozu luksuzne robe iz Venecije u Dalmaciju i njezino bliže i dublje zaleđe, poput raznih staklenih izrađevina, glaziranog i slikanog posuđa, što svoje kupce nalaze među tamošnjom aristokracijom i građanima.¹¹

Gradnja Duždeve i Contarinijeve palače (Domus Aurea, Ca d’Oro) poticaj su i uzor najbujnijoj djelatnosti u gradu na Lagunama, ali i u mletačkoj Dalmaciji. Tu epohu, za Veneciju punu događanja, obilježit će upravo energični dužd Francesco Foscari. Tijekom 34 godine svoje vladavine (1423. – 1457.) uspio je učvrstiti i zaokružiti mletačke stečevine na terrafermi i na istočnom Jadranu, ubrojivši se među najslavnije i postignućima najuspješnije mletačke duždeve. Njegovo ime uklesano je na Loggia Foscari Duždeve palače i na palači Foscari uz Canal Grande (danas sjedište Sveučilišta). Duždeva grobnica, rad domaće klesarske radionice Bon i Antonija Rizza, nalazi se u velebnoj franjevačkoj bazilici S. Maria Gloriosa dei Frari i predstavlja izniman primjer mletačke cvjetne gotike iz sredine 15. stoljeća.¹² Štoviše, za duždevanja F. Foscarija u Veneciji je oko dva desetljeća (oko 1420.-1441.) djelovao i *našijenac*, graditelj i kipar Juraj Dalmatinac, koji je u sklopu radionice Bartolomea Bona radio na Duždevoj palači - na Foscarijevu portiku i na donjem dijelu Foscarijeva slavoluka, možda i na Foscarijevoj loggi, kada su ga Šibenčani pozvali da preuzme gradnju njihove katedrale.¹³

O djelovanju, pak, državne kovnice u Veneciji za Foscarijeva duždevanja relativno je malo arhiviranih dokumenata. Dragocjena su dva, a tiču se vrijednosti kovina i pitanja odnosa zlata i srebra (tzv. bimetalizma). Tako odredbom iz 1453. Senat odobrava izbor

- ↑ Raukar 1997, str. 209.
- ↑ Šunjić 1967, str. 31.
- ↑ Šunjić 1967, str. 30.
- ↑ Čoralić 2004, str. 120-123; Čoralić 2002.
- ↑ Delonga 1987; Delonga 1988; Delonga, Bonačić Mandinić 2005, str. 20-22, 38, 43; Anđelić 1973, str.181-205.
- ↑ Čoralić 2004, str. 62-65.
- ↑ Kečkemet 1976; Kečkemet 1988, str. 6-9.

trojice plemića-savjetnika sa zadaćom da brinu o kovanju zlatnog novca i povećanju njegove konkurentnosti. U skladu s tim je i druga odredba, iz 1454., kojom Veliko vijeće nalaže Senatu da u praksi provede reforme koje će održati dukat na razini izvrsne kakvoće, koja je temelj njegove tadašnje svjetske reputacije.¹⁴

Venecijanska monetacija suodređivala je povijesne, kulturne i ekonomske procese u vremenu i prostoru svog upečatljivog egzistiranja na tlu Hrvatske, kako na lokalnoj, tako i široj razini. Taj se novac, makar u ovoj epohi, na samom koncu srednjega i nastupom novoga vijeka, pokazao znatnim dionikom, gotovo nositeljem povijesnog razdoblja, prisjetimo li se kupovanja čitavih pokrajina (Dalmacija 1409.) ili pokušaja da se čak i države u pragmatično-političke svrhe ulože za novac (Bosna za Stjepana Tomaša).¹⁵

Novac je bez sumnje u 15. stoljeću vrijedio kao sadržajni pretekst političkoga i ekonomsko-društvenog života, pa ga zato i kroz prizmu numizmatičkog nalaza iz srednjodalmatinskog sela Sitno, točnije tadašnjeg šibenskog distrikta pod mletačkom upravom, možemo promatrati kao amblematični ostatak jednog vremena i iskustva sredine u kojoj se zatekao. U ovom radu taj je nalaz postao okosnicom za obuhvatnija razmatranja, na nekoliko razina, lokalnoj i široj, jer je zanimljiv ne samo sa strogo numizmatičkog aspekta već i u okviru pojedinih tema koje se mogu aplicirati na numizmatiku.

Namjera nam je bila prikazati lokalnu sredinu u Foscarijevo vrijeme i položaj naselja (Sitno) u mletačkom šibenskom distriktu oko sredine 15. stoljeća; također, ukazati i na različite oblike i načine urastanja venecijanaskog novca, kao materijalnog medija, u mnoge sfere života, gdje je djelotvorno i upečatljivo prisutan upravo za moćnog dužda F. Foscarija, pokazujući svu pragmatiku vremena i iznimnu poduzetnost njegovih protagonista. Pojava tolike količine Foscarijeva novca u arheološkim nalazima zadire u srž mnogih procesa i pojava, od kojih neke ovdje jedva da i možemo naznačiti jer obasežu znatnu problematiku, ali i golemu bibliografsku građu. Unatoč tome, barem možemo osvijetliti

- ↑ Papadopoli 1893, str. 255-268. Iz dokumenta od 18. rujna 1453. razvidno je da je dotok zlata u kovnicu dosta manji u odnosu na velike količine srebra koje se kuje u novac. To je dovelo do stalnog opadanja cijene i vrijednosti srebra, pa se inzistiralo na emitiranju kvalitetne, tada vrlo tražene zlatne monete. Toj ekonomskoj pojavi uzrok su promjene koje se u 15. stoljeću događaju uslijed naglog porasta zaliha srebra. Dok je prva desetljeća 15. stoljeća pratio nedostatak sirovine i pogoršanje kvalitete srebrnog novca, u drugoj polovici opskrba plemenitim kovinama bila je nedvojbeno poboljšana. Naime, oko 1451. dolazi do tehnoloških inovacija u srednjoj i zapadnoj Europi primjenom procesa ekstrahiranja srebra iz bakarne rudače, a nova tehnologija omogućuje i ponovno otvaranje starih rudnika (Ramelsberg, Kutná Hora). S druge strane, zlato, iako se još intenzivno vadilo u Slovačkoj, tada dijelu Ugarske, i time osiguravala plemenita kovina za ugarske dukate, dolazilo je uglavnom iz Sjeverne Afrike ili posredovanjem Portugalaca koji su, prešavši 1434. rt Bojador, nekadašnju granicu prema južnim krajevima, desetljeće kasnije omogućili uvoz prvog zlatnog praha iz Senegala (vidi: Grierson 1991, str. 177-178).
- ↑ Šunjić 1967, str. 67.

njegov udio u sredinama u kojima se plodonosno odrazio i premoćno utjecao.

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu otkupio je od Bože Pralije iz sela Sitna Gornjeg kod Perkovića skupinu od šesnaest primjeraka venecijanskog novca. Glavninu novca nalaznik Pralija je otkrio u jesen 1992., na okupu u zemlji svog vinograda zvanog Raljevine, u predjelu Dragama iznad lokve Sitnice. Manji broj novca pronašao je naknadno, 1994. god., na istome mjestu, i također ga ponudio Muzeju za otkup.¹⁶ Nalazište je, naime, smješteno na obronku Sitnjanskog polja u zaseoku Dražićima, nasuprot lokvi-izvoru Sitnice na istočnoj strani polja i sučelice brdu Bogočinu na sjeveru. Sa zapadne strane lokaliteta vodi put u pravcu Perkovića, starog Prkovića ili Prkova, danas važne postaje na križištu željezničke pruge koja od Zagreba preko Knina vodi do Šibenika, s odvojkom prema Splitu.¹⁷

Selo Sitno nalazi se u ruralnom krajoliku Srednjodalmatinske zagore, 20 km istočno od Šibenika, danas na samoj granici šibensko-kninske i splitsko-dalmatinske županije,¹⁸ kakav je međašni položaj često imao i u administrativno-političkim rješenjima tijekom povijesti, o čemu svjedoče podaci izneseni u nastavku izlaganja.

- ↑ Otkup je obavljen u tri navrata, 5. i 17. veljače 1993. te 12. svibnja 1994. Veći dio nalaza u količini od deset srebrnih groša i jednog zlatnika otkupljen je 1993. Kada su se stvorili uvjeti zbog zasađene poljoprivredne kulture, nalaznik je nakon daljeg traganja na istoj lokaciji 1994. godine otkrio još pet srebrnih groša, čime je kompletirana numizmatička cjelina, koja se ovdje obrađuje. Za Muzej je nalaz pregledala i preuzela V. Delonga. Dokumentacija o tome u arhivu Numizmatičke zbirke Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.
- ↑ Položaj su u ožujku 1993. reknognoscirali autorica i tadašnji Muzejski ravnatelj Zlatko Gunjača. Mještani su tom prilikom upozorili i na položaj zvan Polače, južno od seoske crkve, gdje su prema njihovu kazivanju "turske kuće".
- ↑ Prema podacima u Leksikonu naselja 2005., str. 703, zemljovid 35-36, B3, selo se do 1961. zvalo Sitno, a od 1961. Sitno Donje. Selo s više pripadajućih zaselaka danas je na samoj granici splitsko-dalmatinske i šibensko-kninske županije, križištu županijske i lokalnih cestovnih komunikacija između gradova Šibenika, Trogira, Splita. Pripada župi Sv. Jurja mučenika iz Perkovića i Unešićkom dekanatu Šibenske biskupije. Više o tom kraju vidi u: Kužić 1997.

Kataloški opis novca

Kratice: <p>Pap = Papadopoli 1893</p>
<p>Francesco Foscari, dužd (1423.-1457.)</p> <ol style="list-style-type: none">
Dukat <p>Av.: FRAC · Foscari – · S · VENETI – DVX; Sv. Marko, lijevo, stoji, ljevicom drži Evanđelje, desnicom predaje stijeg duždu koji kleči desno.</p> <p>Rv.: · SIT · T · XPE · DAT · Q' · TV – REGIS · ISTE · DVCAT ; ; Spasitelj, licem, stoji, u mandorli sa zvjezdicama, četiri slijeva, pet zdesna, blagoslivlja.</p> <p>Pol. kal.: 4 , T.: 3,49 gr. Dim.: 21x21 mm. Inv. br. 2800.</p> <p>Lit.: Pap., 269, 1, T. XV, 1.</p> Široki groš/<i>grossone</i> <p>Av.: (FRANCISCV)S · FOSCARI · DVX; Dužd, stoji nalijevo, obim rukama drži stijeg koji prekida natpis.</p> <p>Rv.: + · S(ANCTVS · MARCVS) · VENETI · ; Polulik sv. Marka s aureolom, licem, u ljevici drži Evanđelje, desnicom blagoslivlja. Obrezan. Pol. kal.: 1, T. 2,29 gr. Dim.: 22x21,5 mm. Inv. br. 2799.</p> <p>Lit: Pap. 269, 3, T. XV, 2.</p> Groš/<i>grosso-grossetto</i> <p>Av.: FRA · FOSCARI – (· S · M · VENETI) – DVX; Sv. Marko, desno, stoji nalijevo, u ljevici drži Evanđelje, desnicom predaje stijeg duždu, stoji lijevo, okrenut nadesno. U polju između likova i natpisa inicijali kovničara, F lijevo, L desno.¹⁹</p> <p>Rv.: (+ · TIBI · LA)VS – 7 · GLORI · A ; ; Spasitelj sjedi, licem, na prijestolju. Obrezan. Pol. kal.: 5, T.: 1,35 gr. Dim.:18x18 mm.</p> <p>Lit.: Pap.: 270, 5, T. XV, 4.</p> Groš <p>Av.: (F)R(A · FOS)CARI – (· S · M · VENE)TI – DV(X); Kao gore. Inicijali kovničara kao gore.</p> <p>Rv.: + · TIBI LAVS – (7) GLO(RI)A ; ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.:11. T.: 1,22 gr. Dim.:19x19 mm. Inv. br. 2797.</p> <p>Lit: Kao gore</p> Groš <p>Av.: FRA · FOSCARI – (· S · M) · VENETI · – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara N B.</p> <p>Rv.: + · TIBI LAVS – (7 · GLORIA) ; ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.:1. T.: 1,35 gr. Dim.: 20x18 mm. Inv. br. 2796.</p> <p>Lit: Kao gore</p>

- ↑ Francesco Lando, izabran u službu kovničara srebrnog novca 29. rujna 1445. O tome vidi u: Papadopoli 1893, str. 395, gdje su navedeni slični podaci o ostalim kovničarima iz vremena dužda F. Foscarija.

6. Groš
Av.: (FRA · FOS)CARI – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara kao gore, zadnje slovo loše sačuvano.
Rv.: + · TIBI LAVS – 7 · GLORIA) ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 7. T.: 0,86 gr. Dim.: 16x15 mm. Inv. br. 2795.
Lit: Kao gore
7. Groš
Av.: (FRA · FOS)CARI – (· S · M · V)ENETI – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara N C.²⁰
Rv.: + · (TIBI LAVS – 7 · GLOR)IA) ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 8. T.: 1,04 gr. Dim.: 16x16,5 mm. Inv. br. 2794.
Lit: Kao gore
8. Groš
Av.: (F)R(A) · FOSCAR(I) – (· S · M · VE)NETI – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara kao gore.
Rv.: (+ T)BI LAVS – 7 · GL(O)RI · (A) ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 5. T.: 1,11 gr. Dim.: 18x18 mm. Inv. br. 2793.
Lit: Kao gore
9. Groš
Av.: FRA · FOSCAR(I) – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara kao gore, zadnje slovo nejasno.
Rv.: + · (TIBI LAVS) – (7 · GL)ORI · A ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 5. T.: 0,98 gr. Dim.: 15x16,5 mm. Inv. br. 2792.
Lit: Kao gore
10. Groš
Av.: (FRA · FO)SCARI – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara nečitki.
Rv.: (+ TIBI LAVS) – · 7 · GLORI · A · ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 1. T.: 0,99 gr. Dim.: 17x17 mm. Inv. br. 2791.
Lit: Kao gore
11. Groš
Av.: (FRA · FOS)CARI – (· S · M · VENETI – (D)V(X); Kao gore. Inicijali kovničara B S.²¹
Rv.: (+ TIBI) LAVS – · 7 · GLORI · A · ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 3. T.: 1,05 gr. Dim.: 17,5x18 mm. Inv. br. 2790.
Lit: Kao gore
12. Groš
Av.: (FRA · FOS)CARI – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara M M.²²
Rv.: + · TIBI (LAVS) – (7 · GLORI) A ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 5. T.: 0,88 gr. Dim.: 16x16 mm. Inv. br. 2789.
Lit: Kao gore

13. Groš
Av.: (FRA · FOS)CAR(I) – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara D I.²³
Rv.: + · TIBI · LAVS · – 7 · GLORI · A · ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 3. T.: 1,17 gr. Dim.: 18x19 mm. Inv. br. 2788.
Lit: Kao gore
14. Groš
Av.: (FRA · FOS)CARI – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara P P.²⁴
Rv.: + TIBI LAVS · – (7 ·) GLORI · A · ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 12. T.: 0,93 gr. Dim.: 16,5x16,5 mm. Inv. br. 2788.
Lit: Kao gore
15. Groš
Av.: (FRA ·) FOSCA(RI) – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara M B.²⁵
Rv.: + TIBI LAVS · – 7 · GLORIA) ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 4. T.: 0,88 gr. Dim.: 16x16 mm. Inv. br. 2786.
Lit: Kao gore
- Cristoforo Moro, dužd (1462-1471)
16. Groš
Av.: CRISTOF · MAVRO – (· S · M · VENETI) – DVX; Kao gore. Inicijali kovničara najvjerojatnije P D.²⁶
Rv.: ( ) + · TIBI LAVS · – · ET · GLOR(IA)) ; Kao gore. Obrezan. Pol. kal.: 5. T.: 1,09 gr. Dim.: 17x18 mm. Inv. br. 2785.
Lit: Pap., 289, 2, T. XVI, 7.

Katalogski opis pružio je uvid u brojčani i tipološki sastav sačuvanog nalaza te pokazatelje koji ga kronološki određuju. Sadrži 16 primjeraka novca, od čega 1 zlatni dukat, 1 srebrni široki groš/grossone i 14 groša. Osim srebrnog groša, koji se atribuiraju duždu Cristoforu Moru (1462.-1471.), ostalih 15 primjeraka pripadaju duždu Francescu Foscariju (1423.-1457.). Unatoč manjkavom imenu na rubu novca, što je posljedica obrezivanja, potonjem duždu mogu se pripisati dva groša opisana pod kat. br. 13 i 14, jer su se na njima, srećom, sačuvali inicijali kovničara. Zahvaljujući evidenciji koja se o njihovoj službi vodila u *Segretario alle voci*, otklonjene su nejasnoće vezane uz atribuciju tih dvaju primjeraka. Premda okvirne kronološke granice novca u ovom nalazu definira vladavina dvojice venecijanskih duždeva, tj. godina 1423., kao početak duždevanja Francesca Foscarija, i godina 1471., kao konac vlasti Cristofora Mora, s kratkim prekidom za duždevanja Pasquala Malipiera (1457.-1462.), zahvaljujući sačuvanim inicijalima, novac u ovom skupnom nalazu može se

23 Dario Zusto major, izabran 24. 9. 1447.

24 Nepoznat u sačuvanom registru.

25 Marco Barbarigo, kovničar srebrnog novca, izabran u službu 26. 5. 1450.

26 U vrijeme dužda Cristofora Mora, Piero Dandolo uveden je među majstore Kovnice 6. 9. 1463. (vidi: Papadopoli 1893, str. 396).

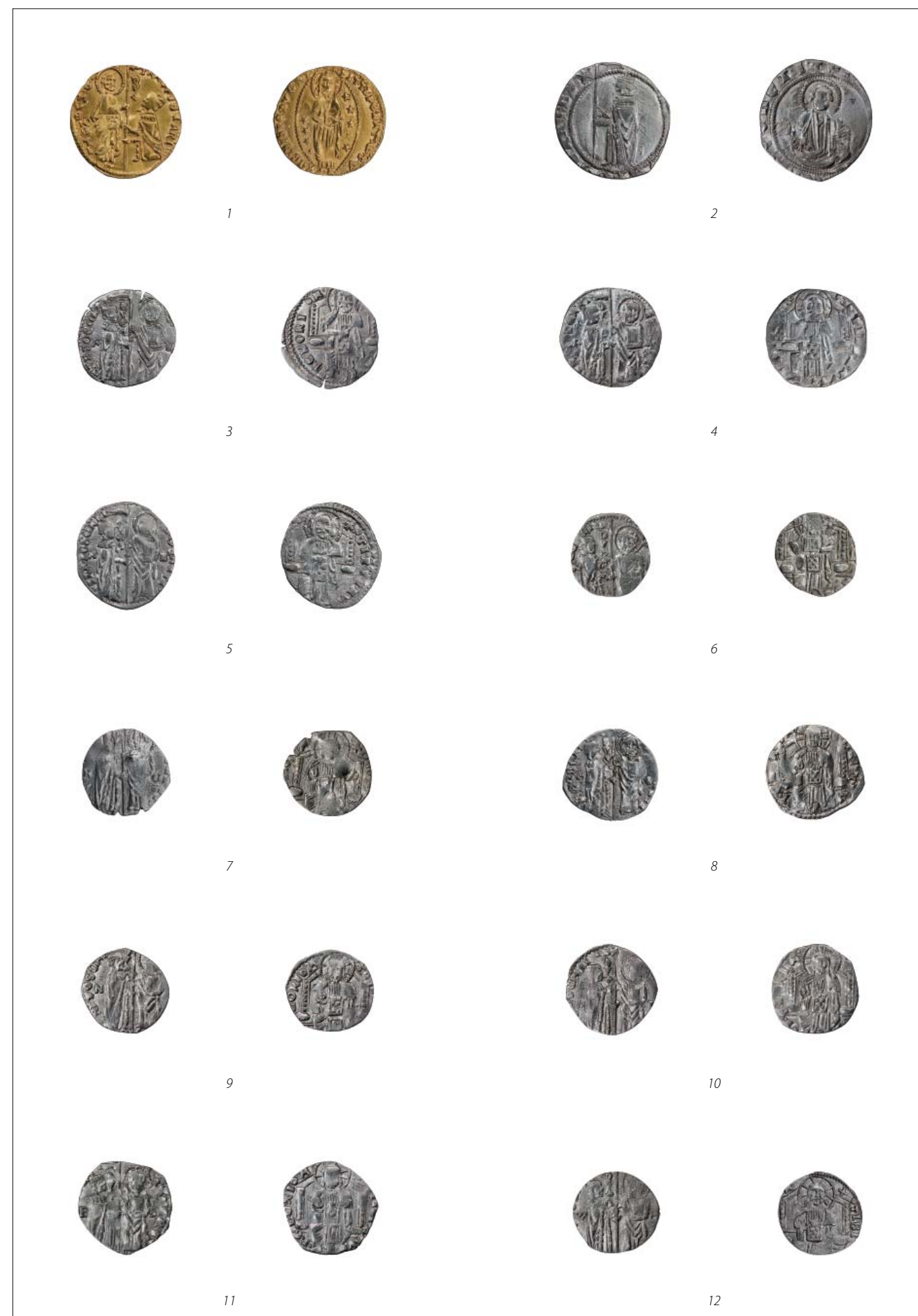

Tabla 1
Skupni nalaz venecijanskog novca iz Sitnog: br. 1-15, dužd Francesco Foscari;
br. 16, dužd Cristoforo Moro; snimio: Z. Alajbeg; M 1:1

20 Natale Corner, izabran 24. 9. 1452.
21 Benedetto Soranzo, izabran 14. 5. 1452.
22 Marin Morosini, izabran 22. 6. 1449.

Tabla 2
Skupni nalaz venecijanskog novca iz Sitnog: br. 1-15, dužd Francesco Foscari;
br. 16, dužd Cristoforo Moro; snimio: Z. Alajbeg; M 1:1

uže datirati upravo prema kovničarima. Tako Foscarijevi srebrenjaci pripadaju emisijama iz godina 1445., 1447., 1449. 1450 i 1452., a onaj dužda Cristofora Mora godini 1463., što je ujedno vrijeme zadnjeg kovanja. Ukratko, Foscarijev novac zastupan u ovom nalazu obilježavaju groševi emitirani tijekom zadnjeg desetljeća duždeve vlasti, pa je godina 1445. *terminus ante quem non* kovanja novca. Unutar dviju krajnjih Foscarijevih emisija, iz 1445. i 1452., raspon je od sedam godina, s tim da je najviše sačuvanih srebrenjaka kovano u 1452. godini. Uzimajući u obzir datum prve emisije u nalazu (1445.) i one posljednje (1463.), vremenska razlika između prve i posljednje monete je sedamnaest godina. Godina 1462. bila bi stoga *terminus post quem* pohrane nalaza. Uzimajući u obzir vremenski različite emisije, pretpostavlja se da je novac sačuvan u nalazu duže bio u optjecaju u raznim, nepoznatim nam okolnostima. U uvjetima gdje je mletački monetarni sustav u potpunosti zaživio, između prestanka kovanja novca i njegova povlačenja iz prometa može proći i određeno vremensko razdoblje, pa se tako ni Foscarijev novac nije morao povući iz uporabe, kada su novci njegovih nasljednika, aktualnih duždeva, već bili u optjecaju. Možda je mala novčana ostava iz Sitna rezultat višegodišnje akumulacije novca u rukama njegova vlasnika, prije nego je skrivena-zakopana.

Osim zlatnika, sav ostali srebrni novac u nalazu je obrezan, tako da je prvotni rubni natpis, koji sadrži skraćenu imensku formulu i određuje suverena-dužda kojemu je novac pripadao, na nekima potpuno uklonjen ili je pak samo djelomično sačuvan, što je dostatno za atribuciju. Razlozi obrezivanja su po svemu sudeći različiti; ovdje je to možda rezultat denominirane valute, nakon što je ona već povučena iz optjecaja, ali također i potrebe da se iz novca prikupi što je moguće više srebra jer je novac tada prije svega vrlo tražena plemenita kovina, pa stoga funkcionira

i kao materijalna vrijednost. Registrirana pojava obrezivanja ima svoje analogije u pojedinačnim i skupnim nalazima novca na tlu Hrvatske, ali je upravo učestala u skupnim nalazima gdje prevladavaju srebrenjaci dužda F. Foscarija (Kruškovača, ostava Balaš-Karlovač, Sv. Rok...).²⁷ Inače, pojave obrezivanja (*circumcisio*) ili još češće krivotvorenja (*falsificatio*) zlatnog i srebrnog novca prate se u svim epohama tijekom duge povijesti novčarstva. U Hrvatskoj, barem prema sačuvanim srednjovjekovnim dokumentima, za osumnjičene krivotvoritelje još od kraljeva Arpadovića i Anžuvinača bile su propisane kazne.²⁸ U doba F. Foscarija slične mjere primjenjivala je i Venecija, sankcionirajući to odredbom Senata od 1454.²⁹

Princip obrezivanja, skidanja srebrne kovine bio je poznat i prije, ali nakon fenomena Kopronimovih solida s konca 8. stoljeća, na hrvatsko-dalmatinskom prostoru tijekom srednjega vijeka nikada nije bio tako izražen do pojave Foscarijeva srebrnog novca, pa u otkrivenim nalazima predstavlja jednu od njegovih bitnih

27 Mirnik 2000, str. 215, 219-227.

28 Vidi: Mirnik 1992, str. 196-197. Godine 1423. u zagrebačkim sudskim spisima spominje se zlatar Klement, sin Ambrozov, osumnjičen da je obrezivao kraljevski novac (*Item quia Clemens aurifaber filius Ambrosii in causa suspiciosa circumcisionis denariorum regalium...* (MHCZ 6/1900, str. 124). Godine 1465. u Zagrebu je optužen i osuđen štitonoša Juraj jer je obrezivao mletačke groše: *Item causam Georgii scutipharis ratione circumcisionis monete grossorum Venetorum apud ipsum reperte...* (MHCZ 7/1902, str. 270). Na sličan način su dvije godine kasnije djelovali Nijemac Jörg iz Halleina kod Salzburga i drugovi, uz to što su krivotvorili srebro i kovali krive florene (MHCS 7/1902, str. 316).

29 Papadopoli 1893, str. 266.

obilježja, što ga je, možda, zadobio upravo koljenom na ovom našem terenu.

Konačno, postavlja se i pitanje o okolnostima pod kojima je ovaj nalaz mogao biti skriven u zemlju na obronku Sitnjanskog polja, gdje je i pronađen nakon punih pola milenija. Budući da konkretan povod nikada nećemo točno saznati, jednom sažetom rekonstrukcijom vremena i prostora, koja ne izlazi iz okvira skice, nastojat ćemo barem malo rasvijetliti okolnosti u kojima je taj novac bio rabljen i trajno pohranjen.

Nalaz u povijesnoj topografiji kraja

Kao nova točka unutar numizmatičke topografije 15. stoljeća, nalaz na svojstven način opredmećuje mnoge zanimljive povijesne događaje i društvena zbivanja. Najprije podimo od pitanja njegove ubikacije.

Današnje Sitno i njegovi zaseoci nalazi se u arealu povijesnog sela, koje se pod prvotnim imenom Sitnica višekratno spominje u srednjovjekovnim dokumentima. Podaci o mjestu susreću se još u 13. stoljeću, a učestalije od 30-ih i 40-ih godina 15. stoljeća, što otprilike korespondira s razdobljem iz kojega datira i ovaj numizmatički nalaz.

Danas se ime Sitnica odnosi na lokvu, što je relikv toponima srednjovjekovnog sela Sitnice (*villa Sitniza*), koje je pripadalo području šibenske komune.³⁰ Proces preobrazbe toponima, skraćivanjem nazivlja Sitnice u Sitno, vjerojatno se odvijao u 16. stoljeću, što pokazuje dokument iz 1529. godine s evkacijom *Sitniza alias Sitno*.³¹ Štoviše, u 15. stoljeću nailazimo na dvije Sitnice: Staru i Novu (*vetus et nova*), da bi vjerojatno nakon izгона Turaka selu ostalo ime Sitno, koje se umjesto starog i novog, danas naziva Gornje i Donje.³²

Često spominjanje sela Sitnice u pisanim izvorima daje ovom naselju općeniti značaj u povijesnoj slici kraja i navodi na realne pretpostavke da je takvo stanje odraz neke još ranije situacije u klasičnoj, napose kasnoj antici, što se nastavilo i u srednjem vijeku. Pri tome prvenstveno imamo u vidu hodološku sliku prostora, gdje se u rimsko doba nalazilo križište nekoliko putova, točnije spojnica na magistralnu cestu Tragurij-Promona-unutrašnjost. Upravo su se nedaleko od Sitnog, kod današnjeg Prgometa, spajali pravci iz Sikula, Tragurija i Pretorija, nastavljajući se za Promonu, putnu postaju na važnoj cestovnoj komunikaciji s obale prema

30 Nisu rijetki primjeri da ime lokve čuva stari naziv sela ili zaseoka, primjerice današnja Baba lokva, kao spomen srednjovjekovnog sela Baba na zapadnom rubu Kaštelanskog polja (vidi: Omašić 1986, str. 105-106, 145) ili lokva Ljubica u današnjim Vinišćama kao relikv zaseoka Ljubiško selo u srednjovjekovnoj Oriovici. Slično i ime sela Blizne u zaleđu Trogira potječe od naziva lokve Blizne (vidi: Burić 2003, str. 69-71). Lokva u Rogoznici kod Omiša prenijela se potpuno na ime mjesta - Lokva Rogoznica.

31 Gunjača 1978, str. 159-162.

32 Gunjača 1978, str. 160.

unutrašnjosti.³³ Elementi tog prometnog kontinuiteta zadržali su se do danas, što su dostatne indicije da se naselje na mjestu današnjeg Sitnog i u kasnoj antici potraži na pravcu puta (danas zvanog "turski put"), koji je sadašnjom trasom željezničke pruge vodio od Prgometa preko Suhog Doca do Sitnog, Nevesta i Unešića. Štoviše, Sitno sa skupinom naselja u arealu Unešića i brda Bogočin valja sagledati u sklopu onih naseobinskih aglomeracija koje su svoju afirmaciju stekle za gotsko-bizantskih sukoba u Dalmaciji, o čemu svjedoče pisane vijesti i arheološki nalazi.³⁴ U istom krugu oko Unešića očigledno se nalazila i zagonetna kasnoantička Tabija, tj. srednjovjekovni i novjekovni Tubnij, kao dio iščezlog starohrvatskog sela Kosevića, koje se javlja zajedno sa selom Sitnom u više srednjovjekovnih dokumenata.³⁵

U srednjem vijeku Sitno je jedno od šibenskih sela na sjeveroistočnoj granici gradskog kotara (distrikta), na području s prostranim neobradivim površinama, idealnima za razvoj stočarstva. Kako je voda bila općenito najveći problem kraja, zbog njezina korištenja izbijali su česti sporovi, što je zasigurno dovelo i srednjovjekovno Sitno-Sitnicu s njezinom prostranom lokvom u središte takvih zbivanja.

Sitno (Sitnica) prvi put se spominje u ispravi Bele IV. iz 1251. godine među nabrojenim naseljima *...a flumine Karka de molendinis...inde ad Sichnicha de hinc ad Lepeniczam*, kojom se utvrđuju sjeverna i istočna granica između Trogira i Šibenika, a koja je dugo vremena ostala sporna.³⁶

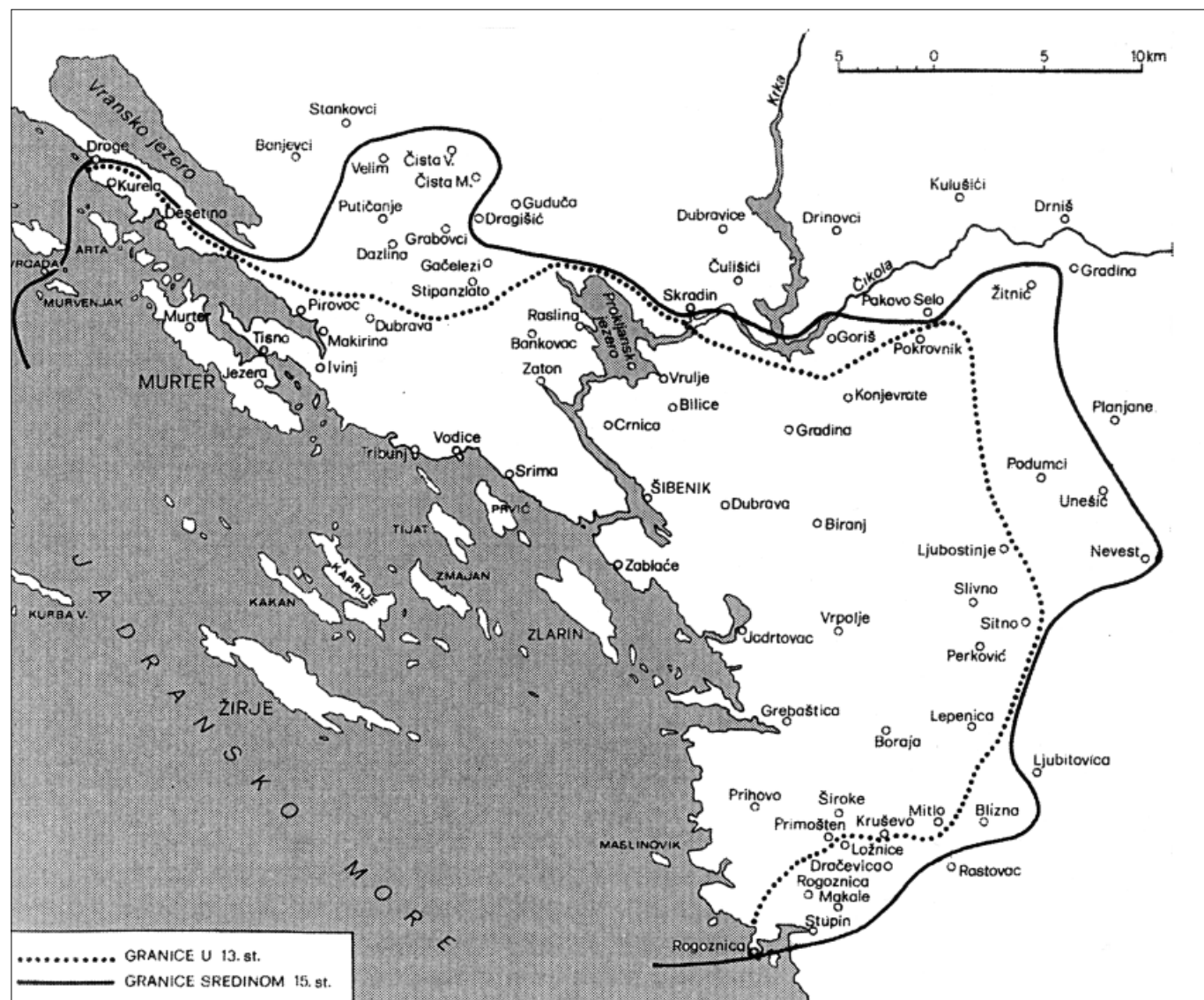
Srednjovjekovna *villa Sitniza* i uže gravitirajuće područje izrekom se navode u ispravama šibenske komune i *Listinama* koje opisuju odnose mletačke uprave prema gradovima, njihovim žiteljima i distriktualcima. Među njima su i dokumenti koji ilustriraju stvarnu sliku života u zagorskom dijelu šibenskog kotara, uz njegovu granicu prema području trogirске komune ili zemljama u vlasti hrvatskog bana (*banatus Croatiae*). Početkom 15. stoljeća, kada je šibenski distrikt dosegnuo najveći opseg, dvije reformacije iz 1401. godine navode Sitnicu u obavezi pojedinih

33 Miletić 1993, str. 147.

34 Miletić 1993, str. 147-149. U podnožju gradine Bogočin u neposrednoj blizini Unešića, L. Marun je 1896. godine istražio 16 grobova, a u četiri od njih nađeni su predmeti istočnogotske provenijencije (vidi: Marun 1897, str. 81). Ovi nalazi dokaz su postojanja njima suvremenog naseobinskog kompleksa (vidi: Uglešić 1990, str. 216-217, T. IV).

35 U 15. stoljeću među preostalim pripadnicima hrvatskih plemena u šibenskom distriktu novodi se *generatio et progenies Cossevichiorum*, koji su imali svoju seosku općinu (*communitas* odnosno *universitas*) u Kosevi (sc. Koseviću) (vidi: Kolanović 1995, str. 103). U pogledu ubikacije tog starog hrvatskog sela, čije se ime danas izgubilo u toponimiji kraja, mišljenja se razlikuju. Ž. Miletić se dosta argumentirano zalaže za njegov smještaj u blizini samog Unešića (vidi: Miletić 1993, str. 147-149). K. Stošić je smatrao da se Kosević odnosi na Danilo Kraljice (vidi: Stošić 1941, str. 100), dok mu je S. Gunjača odredio položaj u dijelu današnjeg sela Mirlović Zagora (vidi: Gunjača 1978, str. 168; Listine IX, str. 73), isto kao i K. Kužić (vidi: Kužić 1997, str. 28, 39).

36 ŠD 1986, str. 13-14; CD IV, str. 465-466.

Slika 1.
Šibenski distrikt u 13. i 15. stoljeću (karta preuzeta iz Kolanović 1995, str. 15)

sela u čišćenju lokvi.³⁷

Međutim, odvajanje Šibenika od ostalom hrvatskog područja bilo je popraćeno sukobima sa susjednim hrvatskim feudalcem, cetinskim knezom Ivanom Nelipićem, koji je prezeo za šibenskim područjem. Kada je 1433. ponovno potvrđeno primirje s Ugarskom, a knez Ivan postao hrvatskim banom, utvrđene su i granice između šibenskog distrikta i susjednog područja u njegovoj nadležnosti. Upravo u ispravi iz 1434. koja govori o tim događajima, spominje se Sitnica (Sitno) s ostalim graničnim mjestima na istočnoj međi teritorija šibenske komune

37 Kolanović 1995, str. 14-15. Lokalitete su navedeni ovim redom: Vrpolje, Mokro, Biranj, Stranići, dva Striževa, Orišje.-Dubrava, Žitnić, Zamelica, Ziharina, Pokrovnik, Brnjica.-Nevest, Koprno, Slivno, Sitnica. Goriš, Dobarčić, Konjevrate.-Kosević, Ljubostinje, Unešić.-Lepenice, Mitlo.-Grebac, Prhovo.-Crnica, Varoš, Završina.-Srima, Priska, Rakitnica, dvije Dazline, Raslina, dva sela Grabovci, Ivinj, Oštica.

i domene cetinskog kneza Ivana Nelipića.³⁸ Otada također datira i još jedan imovinski spor gdje je Sitnica navedena kao selo na međi posjeda Ivana Novakovića, vojvode Ivana Nelipića, a koji se nalazio na šibenskom području.³⁹ Od sredine 15. stoljeća distriktales su zbog ispaše također ugrožavali i podanici bana Petra Talovca (1438.-1453.), kao i bana Pavla Spiranića (1459.-1463.), za što su tražili pomoć Venecije. Bile su to logične vijesti iz kraja gdje je u prošlosti dugo egzistirala nesigurna granica između dva gospodara, Venecije i hrvatskog bana i gdje je lokalno stanovništvo bilo izvrgnuto nedaćama i ispadima, kako mletačkih tako i kraljevih-banovih podanika, k tome još i Vlaha-Morlaka (*Murlachi di banadego*).⁴⁰

No, prava opasnost zaprijetila je čitavom distriktu od Turaka

38 Gunjača 1978, str. 159-162.; Listine IX, str. 67-68.

39 Gunjača 1978, str. 168; Listine IX, str. 73.

40 Šunjić 1967, str. 83, 152.

koji su u međuvremenu, 1463. godine, zaposjeli Bosnu i postali bliski susjedi Dalmacije.⁴¹ Iz dviju dukala Cristofora Mora čija je moneta, inače vremenski posljednja, sadržana u ostavi iz Sitnog, posve je razvidno da se Šibenik već tada pripremao na obranu od Turaka, podizanjem utvrda gdje će se moći skloniti "jadni distriktualci s granice". Da se na neposrednom udaru tog prvog velikog osmanlijskog nasrtaja na granice šibenskoga mletačkog limesa našlo i selo Sitno, potvrđuje dokument iz 1468. godine.⁴²

To aktualno svakodnevije u zaleđu Šibenika za vladanja duždeva Francesca Foscarija i Cristofora Mora, moglo bi poslužiti kao realni okvir za pohranu opisane novčane ostave iz Sitnog. U nekoj od dramatičnih epizoda (pljačka, razbojstvo, preprodaja, otpori zbog plaćanja pristojbi i sl.) moglo je i to maleno, no za ono vrijeme solidno novčano blago, biti skriveno i zakopano u kršu, pokraj lokve Sitnice.

Foscarijevo doba - vrijeme gospodarske i općedruštvene konjunktive

U razdoblju od 30-ih do 60-ih godina 15. stoljeća, obilježenim trideset četverogodišnjom vladavinom dužda Francesca Foscarija, u obalnim gradovima i periurbanim područjima izrazito se očituju raznovrsni oblici života, koji vidljivo izrastaju iz općeg gospodarskog napretka. Očitivalo se to i u povećanom dotoku novca, kojega je, pored ostalog, odraz i velika količina Foscarijeve monete u arheološkim nalazima, poglavito ostavama, o čemu u nastavku.⁴³ To je rezultat mnogih međusobno ovisnih čimbenika, od vojnih, kulturnih, ekonomskih, a pogodovale su mu i sasvim lokalne povijesne i društvene situacije u pojedinim dijelovima mletačke istočnojadranske stečevine.

U Dalmaciji se tada stvaraju optimalne pretpostavke koje će tijekom duljeg razdoblja omogućavati znatnu akumulaciju i dinamično kolanje venecijanskog novca. Njegov utjecaj, ponajprije na organizaciju i poduzetništvo u trgovini, poticanje manufakturne proizvodnje, ulaganje u izgradnju i zemljoposjed, višestruko djeluje na jačanje kupovne i prodajne moći u obalnim komunama i njihovim područjima u cjelini. Sve to govori u prilog činjenici da je upravo novcem iz tadašnjih obalnih mletačkih gradova potaknut napredak, opći val konjunktive petnaestog stoljeća u Dalmaciji, pa i šire.

U to doba Šibenik je bio iznimno prosperitetna komuna. Novac je kolao u gradu, ali i izvangradskim područjem, bilo da je onamo pristizao kao protuvrijednost za stoku i poljoprivredne proizvode, za rad u solanama u Morinju i Zablau, pak za rad na građevinama, fortifikacijama, palačama i crkvama. Na takav način

41 Šunjić 1967, str. 86.

42 Kolanović 1995, str. 19; ŠD 1986, br. 154 i 155; Listine X, str. 419; Raukar 1982, str. 90-92; Taj događaj opisao je Juraj Šižgorić, šibenski biskup i hrvatski latinist, u svojoj poznatoj *Elegiji o pustošenju šibenskog polja*.

43 Mirnik 1988; Milošević 1991, str. 28, 36 gdje je podatak o novcu F. Foscarija pronađena u jednom grobu pod stečkom u Bisku-Poljanice, zajedno s trojagodnim naušnicama.

mogao je Foscarijev novac doći i do *ville Sitniza*, na istok Šibenika, gdje je ostao i pohranjen.

Međutim, prilično velike svote novca posjedovalo je i vlaško stanovništvo, koje se od 15. stoljeća počinje trajnije naseljavati na šibenskom komunalnom području i otada postaje važna društvena kategorija. Vlasi, ili Morlaci, iz mletačkih dokumenata vješto se uklapaju u postojeću ekonomsku i političku strukturu, prihvaćaju venecijansku monetu, koja ondje otprije cirkulira. Oblici njihove djelatnosti iznimno su konjunkturni za tadašnju sredinu. Kao pretežiti stočari, novcem plaćaju toliko im potrebnu sol i aktivno posreduju u karavanskoj trgovini, koja je brojnim putovima-spojnicama na tadašnju kolnu magistralu (tzv. Vojnička, Velika ili Stara cesta) sezala duboko u Bosnu, u Hrvatsku do Kupe i preko nje, do slavonskih krajeva i Srijema, čemu su skupni i pojedinačni nalazi Foscarijeva novca najbolji pokazatelj.⁴⁴ Štoviše, i sam mletački dužd F. Foscari godine 1428. u pismu zadarskome knezu ističe koliko Vlasi svojim prihodima koriste opstanku i životu dalmatinskih gradova, rječima: *...concurus Murlachorum ad terras nostras Dalmatiae est utillissimus tam pro nostro dominio quam pro subditis et fidelibus nostris dictarum partium*.⁴⁵

Zamah trgovine⁴⁶ potaknuo je općenito graditeljsku aktivnost u gradovima, a ta je u Šibeniku premašivala sve dotadašnje javne radove, kako na popravku fortifikacija, popločavanju grada i ukrašavanju glavne ulice novim zidanicama ili izgradnji središnje vodospreme "četiri bunara".⁴⁷ Od iznimne važnosti bila je i gradnja novoga brodogradilišta 1448. godine, kao i novih skladišta robe oko pedesetih godina.⁴⁸ Naposlijetku, i sam početak gradnje šibenske katedrale sv. Jakova, nije bio ništa drugo negoli središnji reper u investicijskom programu grada i njegovih građana. Dva ugovora (1441. i 1446). najbolje ilustriraju spremnost tadašnje komune da u jednoj fazi izgradnje stolne crkve angažira samog

44 Mirnik 1988; Kolanović 1995, str. 34-35, 175; Kao posjednike popriličnog novčanog imutka, zakupnike pašnjaka te vlasnike vinograda, Morlake spominju različiti dokumenti. Potkraj 1441. godine za zakup pašnjaka iznad Vodica plaćaju 65 dukata, a oko Pokrovnika. 70 dukata početkom 1442. Posredstvom Morlaka proizvodnja i trgovina solju omogućit će Šibeniku vezu sa zaleđem također i tijekom 16. stoljeća što je komuni osiguravalo relativno stabilnu ekonomiju u odnosu na druge dalmatinske.

45 Listine IX, str. 34;

46 Predodžbu o tada razgranatoj trgovačkoj razmjeni potkrijepljuje sačuvani primjerak izvožno-uvoznih robnih dozvola iz 1441-1443. što se čuva u Biskupijskom arhivu u Šibeniku (vidi: Kolanović 1995, str. 102). Samo u dvije godine (1441.-1443.) iz Šibenika je otprilike izvezeno 11.000 grla sitne stoke, više od 25.000 različitih koža i više od 864.506 libara sira. Prema podacima notara, istovremeno su šibenski plemići stoku većinom nabavljali od vlašskog stanovništva.

47 Mletačka vlada od 1445. do 1455. godine nekoliko puta odobrava popravak utvrda novcem šibenske komore (vidi: ŠD br. 119, 123, 132, 136). Od 70-ih godina 15. stoljeća započinje podizanje fortifikacijskog sustava i u distriktu (Mandalini, Murteru i Morinjama), a koncem stoljeća vlada odobrava i 1.000 dukata kao pomoć za gradnju obrambenog zida na poluotoku Oštrica kraj Grebašnice (vidi: Kolanović 1995, str. 61).

48 Kolanović 1995, str. 61.

Jurja Matejeva Dalmatinca, zrelog i u Veneciji već afirmiranoga graditelja i kipara.⁴⁹

Pored svega, vrlo atraktivna djelatnost u cjelokupnoj gospodarskoj aktivnosti bilo je ulaganje stečenog kapitala – novca u druge oblike poslovanja, što je bila novina u gospodarstvu pokrajine, koju je Venecija uvelike prakticirala i poticala. U duhu mletačkog poduzetništva pojedinci su obrtali akumulirani novac, i to najviše ulaganjima u zemljoposjed. Primjeri poslovanja dvojice poznatih umjetnika onoga doba, Jurja Dalmatinca i Jurja Čulinovića u Šibeniku, koji su se uz osnovnu graditeljsko-kiparsku i slikarsku djelatnost bavili i ulaganjem-obrtajem kapitala, gotovo su paradigmatični za to doba. Osim toga što je graditelj i idejni projektant, Juraj Dalmatinac pokazao se i kao financijski posrednik te ugovaratelj građevinskih radova, a bio je uključen i u šibensku trgovinu. Prvih godina susrećemo ga kao kreditora općinskog glasnika za 20 libara i vlasnika dućana plemića Marka za 48 dukata, a kreditira i plaćenika šibenske vojne posade. Novcem zarađenim na gradnji palača i crkava Šibenika, Zadra, Paga, Splita i Dubrovnika, ali i Ancone, otvara trgovinu u gradu i sklapa trgovačka društva u inozemstvu, kupuje nekretnine (kuće i mlinove) te postaje suvlasnikom broda i ulaže u pomorstvo. U Ivinju i Vodicama kupuje vinograde i maslinik, a drži i sitnu stoku. Godine 1448. ulaže i u ljekarnu. Samostalno izvozi i sol iz Šibenika, dok mu kuća u predjelu Sv. Grgura vrijedi 300 dukata.⁵⁰

Ilustracije radi, pođimo i korak dalje od primjera koji pruža Šibenik u Foscarijevo doba jer slične prilike karakteriziraju i druge dalmatinske gradove pod vlašću Serenissime. U Zlatnoj knjizi splitske komune (*Libro d'oro*) sadržane su, pored ostaloga, i duždeva rješenja, razne dukale osnažene potpisom: *Franciscus Foscari, Dei gratia dux Venetiarum* ili *Serenissimus princeps et dominus excellentissimus dominus Francescus Foscari, Dei gratia inclitus dux Venetiarum* iz kojih je razvidna narav i opseg djelovanja komunalne uprave za dužda Foscarija. Prevedri i uzvišeni gospodin Francesco Foscari, milošću Božjom slavni mletački duž, njima je, primjerice, 1424. godine zatražio prihvaćanje njegove odluke o gradnji kaštela na mjestu prvotnog samostana sv. Klare, za što je Split u Veneciju osigurao i poslao velik novac.⁵¹ Slično je postupio 1456. pri sklapanju ugovora između splitskog nadbiskupa i komune o uređenju dijela grada uz katedralu i radovima na gradnji njenog zvonika.⁵² Natpis svjedoči da je godine 1443. temeljito popravljena i kneževa palača na tadašnjem Gradskom trgu.⁵³ U Trogiru, pod vrhovnom egidom dužda Foscarija i Pietra Loredana, glavnog zapovjednika Kulfa, vojni graditelj Pincin iz Bergama i domaći majstor Marin

Slika 2. Katedrala Sv. Jakova u Šibeniku, kojoj je graditeljsku zamisao i vlastiti umjetnički pečat dao Juraj Dalmatinac u razdoblju od 1441. do 1473. (II. faza gradnje), izravni je plod gospodarske moći komunalne zajednice izrasle iz žive financijske aktivnosti u razdoblju Foscarijeva duždevanja u 15. stoljeću; snimio: Z. Alajbeg.

Radojev osmišljavaju i nadziru adaptaciju starih utvrda i gradnju novog kaštela.⁵⁴ U Zadru, najvažnijem središtu za mletačku istočnojadransku politiku, usavršava se i dotjerava fortifikacijski sustav s mora (Cittadella), a grad utvrđuje i prema kopnu.⁵⁵ Uređuje se i palača gradskoga kneza te druge stambene zgrade u njezinoj blizini, a gradski trg mijenja svoj izgled. Štoviše, o ekonomskom i društvenom razvitku zadarske komune, graditeljskoj i mnogobrojnoj obrtničkoj djelatnosti u 15. stoljeću napisana je čitava mala biblioteka studija i članaka.⁵⁶

Sve to govori o raznovrsnim sferama djelovanja u doba dužda Foscarija, kada je općenito u Dalmaciju pritjecalo i cirkuliralo iznimno mnogo novca. Plaćao se također i tumač (*interpre*s) za hrvatski jezik, koja funkcija je donosila 30-40 dukata godišnje i

stoga bila veoma privlačna te osobito korisna u doba Foscarija.⁵⁷

Foscarijev novac u numizmatičkoj topografiji Hrvatske

Opisane prilike, vjerujemo, dostatno ilustriraju činjenicu koja govori u prilog tome da su dalmatinski gradovi glavno ishodište odakle je venecijanski novac odlazio u optjecaj, kako u bližu okolicu tako i u dublje zaleđe. Međutim, pisane vijesti, kojima u to vrijeme naprosto vrve pojedini komunalni povijesni arhivi i naveliko svjedoče o novcu kao aktivnom čimbeniku u sveopćim ubrzanim kretanjima u društvu, pojavnošću nisu komplementarne arheološko-numizmatičkoj građi dosada otkrivenoj u istim, usko urbanim zonama. Za razliku od toga numizmatički nalazi susreću se na daljoj gradskoj periferiji, poput opisanog nalaza sa šibenske komunalne granice, a naročito u smjeru unutrašnjosti Hrvatske, gdje su potvrde o širokom domašaju Foscarijeva novca upravo najbrojnije.

U numizmatičkoj slici 15. stoljeća uvjerljivo je najveći broj nalazišta s Foscarijevim novcem na prostoru Kraljevstva Hrvatske i Slavonije, koji je nekoć bio dio Kraljevstva Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Inače, tu je venecijanski novac cirkulirao između 12. i početka 19. stoljeća, s naglaskom na razdoblju od 14. do 16. stoljeća, kada polako nestaje iz optjecaja zbog osmanlijskih osvajanja u tim krajevima. Široka disperzija novca na tom prostoru pokazala je da Mletačka Republika uistinu izlazi iz svojih administrativno zacrtanih političkih granica; da je u monetarnom sustavu u 15. stoljeću bez doraslog takmaca i gospodarski premoćna u odnosu na susjedne države u njenu okruženju. Mnogobrojni faktori mogu odlučivati o rasprostranjenosti novca, no ključni čimbenik, koji je doveo do takve numizmatičke slike, jest velika kupovna moć Foscarijeve epohe, dinamična robnonovčana privreda, višak proizvoda i tržišne prilike.

Iako su hrvatski krajevi u 15. stoljeću politički nejedinstveni (Venecija, ugarsko-hrvatski ban, feudalci), ipak to nije utjecalo na opću cirkulaciju venecijanskog novca i njegovu distribuciju, što se odvijalo na razne načine tamo gdje je novac bio nezaobilazno platežno sredstvo, u trgovačko-kupoprodajnim transakcijama, vojnim isplatama, graditeljskim pothvatima, pa često i diplomatsko-političkim odnosima. U potonjim situacijama novac je nemalo puta odigrao više političko-pragmatičku nego gospodarsku ulogu, što je u skladu s promućurnim i poslovnim

Vedrana Delonga

Skupni nalaz novca dužda Francesca Foscarija iz Sitnog kod Perkovića...

mentalitetom Venecije.⁵⁸ Pisani izvori iz prve polovice 15. stoljeća svjedoče o kontaktima predstavnika njene državne uprave i pregovorima sa stranim vladarima. Također i s hrvatskom aristokratskom elitom, raznim feudalnim dinastima poput, Frankopana, Nelipića, Kurjakovića, Babonića, u čijim je rukama gospodarstvo čitavih područja; oni daju privilegije stranim trgovcima, postavljaju i ubiru carine i tome slično. Ugovor kralja Stjepana Tomaša (1443.-1461.), Foscarijeva suvremenika na bosanskom kraljevskom prijestolju, kojim mletački trgovci od 1444. godine dobivaju pravo slobodne trgovine i slobodnog izvoza, uz dopuštenje optjecaja mletačkog novca u kraljevoj državi, zoran je primjer nastojanja uloženih oko unaprjeđenja trgovačkih veza između Venecije i Bosne.⁵⁹

Novac općenito, tako i Foscarijev, trasira pravce mletačke trgovine. Ta se odvijala cestama koje su vodile izvan hrvatskog područja i s konkretnog gledišta bile su važnije od onih koje su međusobno povezivale domaća tržišta. Sasvim je sigurno da su venecijanski trgovci i majstori-obrtnici putovali po Slavoniji rano u 13. stoljeću, otkada datira i venecijanska kolonija na Gradecu, u Zagrebu. Prisjetimo se da je njezin najistaknutiji predstavnik bio mletački trgovac Perkin (*Perchinus*), poslije gradski *comes*, štoviše *comes camerae*, što znači da je rukovodio kraljevskom kovnicom na Gradecu, koja je kovala vrlo kvalitetne banske denare.⁶⁰ U Pokuplju, u Gorskoj župi, naprosto su cvali Perkinovi kupoprodajni poslovi vezani za neprestani obrtaj novca, ali i financijske ugovore s templarima, tada najvećim kraljevim bankarima.

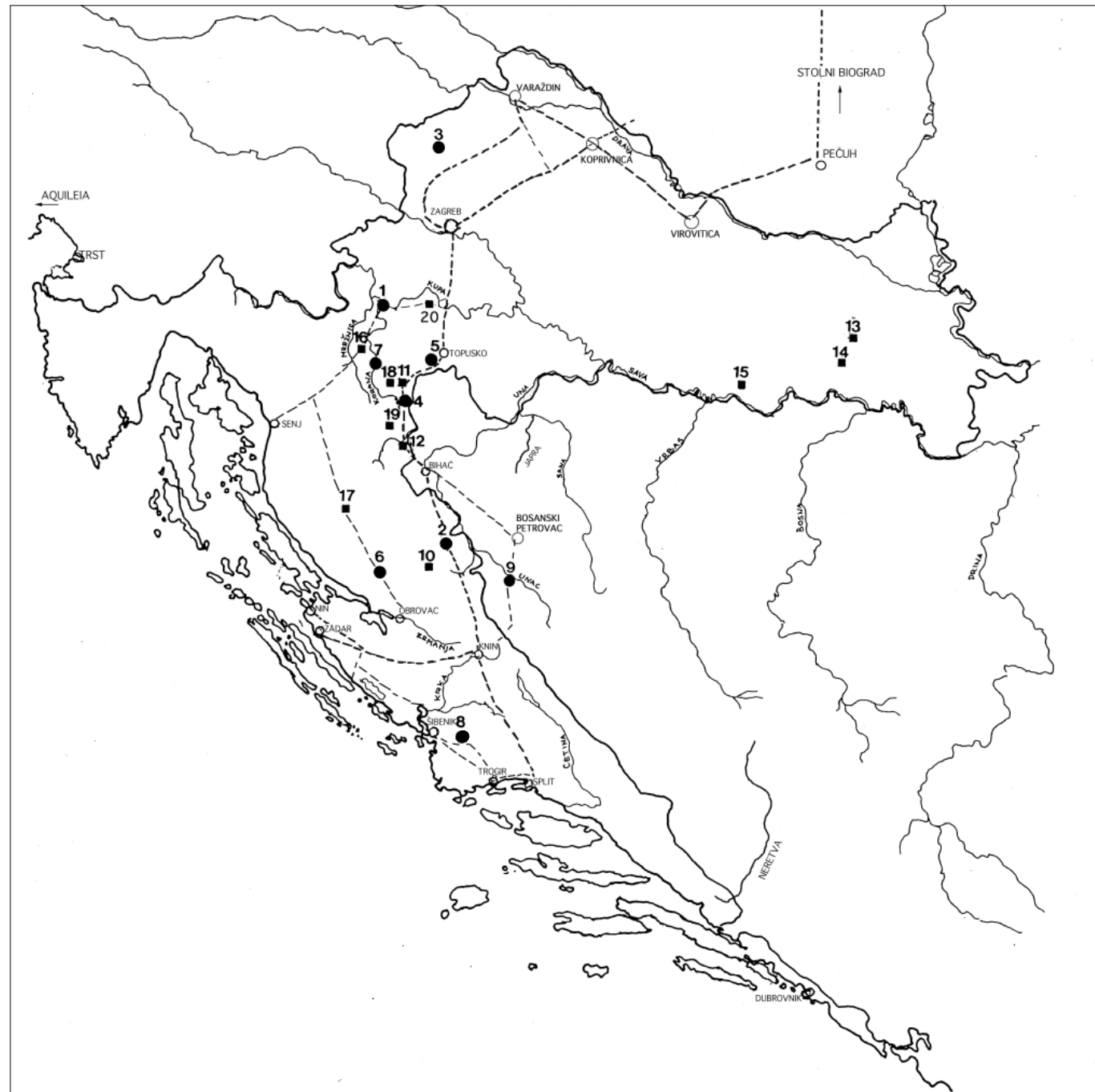
U numizmatičkoj topografiji Hrvatske jedna od vrlo uočljivih značajki jest upravo zemljopisni raspored nalazišta Foscarijeva novca uzduž komunikacije između Jadrana i Panonije. Podaci o rasprostranjenosti s popisom i kartom lokaliteta, što ih je prezentirao I. Mirnik, pokazuju taj numizmatički prostorni dijapazon i služe kao temeljna podloga za rekonstrukciju venecijanske monetacije na tlu Hrvatske u jednom razdoblju 15. stoljeća.⁶¹ Očigledno je da se i u predstavljenoj slici mogu slijediti razlozi koji indiciraju takvo stanje, pritom poglavito misleći na događaje, načine i kontakte koji su se ostvarivali između mletačke Dalmacije i kasnofeudalne Hrvatske od 20-ih do 60-ih godina 15. stoljeća. U skladu s tim, konkretnije i povijesno jasnije, ocrtala se prostorna raspodjela raznih numizmatičkih područja, gdje se i nalazište u šibenskom zagorskom selu Sitnom, kao problemskom okosnicom ovoga rada, sasvim uklapa i naglašava vrijednost toga i svih drugih nalaza i nalazišta.

^[1] Želeći pripojiti Omiš i Poljica, Senat je pregovarao s bosanskim kraljem i bio spreman ponuditi mu 8.000 do 10.000 dukata za tu akciju u slučaju da bi kralju više odgovarala novčana, nego pomoć u ljudstvu. I kralj Tvrtko II. (1404.-1443., s prekidima) je nekim svojim proizvodima izlazio na mletačko tržište. Svoje srebro, oko 1 300 kg u vrijednosti od 30 000 dukata (1 marka srebra = 5,5 dukata), uputio je na prodaju 1430. godine u Veneciju i za to dobio propisanu novčanu svotu (vidi: Šunjić 1961, str. 121).

^[2] Listine IX, str. 189-190 (90).

^[3] Klaić 1982, str. 96-97; Mirnik 1988, str. 499.

^[4] Mirnik 1988, karta br. 3 na str. 501 i str. 504.

Slika 3.
Karta s nalazištima novca dužda Francesca Foscarija na tlu kasnosrednjovjekovnog Hrvatskog Kraljevstva i u mletačkoj Dalmaciji. Podaci o nalazištima br.1 - 7, 10 - 20 preuzeti iz Mirnik 1988, karta 3, str. 501; crtež izradila: S. Juraga; obradila: A. Albrecht.

Popis nalazišta:
● skupni nalazi: 1. Karlovac (Balaš), 2. Donji Lapac, 3. Krapinska Podgora, 4. Kruškovača, 5. Pecka, 6. Sv. Rok, 7. Veljun, 8. Sitno, 9. Drvar
■ pojedinačni nalazi: 10. Bruvno, 11. Cetingrad, 12. Drežnik, 13. Gorjani, 14. Lipovac, 15. Oriovac, 16. Perjasica, 17. Perušić, 18. Radovica, 19. Rakovica, 20. Šljivovac
---- vojnička cesta (via exercitulis, via magna) s glavnim odvojcima; prema: Šišić 1914, str. 395; Srkulj 1937, karta 8

Foscarijeva novca ima i u ostavama i pojedinačno. Skupni nalazi u kojima prevladava novac Francesca Foscarija prema evidenciji I. Mirnika su sljedeći: *Kruškovača*⁶² (završava novcem Cristofora Mora (1462.-1471.)), kao i ostava iz Sitnog, ostaci

ostave iz *okolice Karlovca* (tzv. ostava Balaš),⁶³ ostava iz *Veljuna*,⁶⁴

62 Mirnik 2000, str. 228-233.
64 Mirnik 2000, str. 212, 213.

zatim ostava iz *Donjeg Lapca*⁶⁵ i *Sv. Roka*.⁶⁶ Foscarijeve nominale zastupljene su još u ostavama iz *Krapinske Podgore* i *Pecke*.⁶⁷ Mirnik također donosi podatke o lokalitetima s pojedinačnim nalazima novca dužda F. Foscarija: *Bruvno, Cetingrad, Drežnik, Gorjan, Lipovac* (Srijem), *Oriovac, Perjasica, Perušić/Vrhovina, Radovica, Rakovica, Šljivovac* (Lasinja). Prema podacima kojima raspolaže Arheološki muzej u Zagrebu još su četiri dukata istoga dužda bez točnih podataka o nalazištu.⁶⁸ Ovom prigodom navedeni popis možemo dopuniti s još dva lokaliteta: *Sitno* kod Perkovića (dalmatinskog) i *Drvar* (Raduklija), kao mjesto nalaza danas izgubljene ostave. Potonja potječe s područja Porfiregenetove starohrvatske županije Pset i također ulazi u sklop zemalja kasnosrednjovjekovnog Hrvatskog kraljevstva. O tom nalazu raspolažemo samo arhivskim bilješkama, o čemu u nastavku.

Iz priloženog je vidljivo da je područje rasprostriranja Foscarijeva venecijanskog novca, kako skupnih tako i pojedinačnih, veliko i seže od obalnog zaleđa na jugu do Srijema na istoku Hrvatske. Ovdje su za praćenje rasprostranjenosti novca posebno relevantne hodološke komponente prostora. Naime, sustav javnih komunikacija bio je oduvijek pokazatelj osnovnih životnih tijekova jednoga kraja, bilo magistralnih pravaca ili mreže njihovih priključnih putova, od kojih je većina intenzivno u funkciji još u rimsko doba. Koliko su te komunikacije bile strateške, vojne i tranzitne, one su itekako bile važne kao gospodarske prometnice poglavito za cirkuliranje novca. Osnovnu orijentaciju pri ubikaciji lokaliteta pruža smjer tadašnje glavne kolne ceste, *via magna, via exercitulis*, koja je spajala srednjovjekovnu Slavoniju i "prekogvozdanu Hrvatsku". Počinjala je kod Vaške na Dravi nastavljajući se na ugarsku cestu iz Stolnog Biograda. Preko Virovitice, Zagorja i Zagreba išla je do Kupe, gdje je skretala na jug i preko Topuskog uz Petrovu goru stizala do Cetina i Drežnika. Nastavljajući se do Bihaća, dolinom Une pokraj Lapca stizala je do Knina. Otuda se odvajao pravac za Split, dok se glavni smjer nastavljao lučkom županijom (*per Lucam*) do Nina, odnosno Zadra.⁶⁹ Na jednom od odvojaka u pravcu Šibenika, u mnogobrojnom nizu srednjovjekovnih naselja, nalazila se i *villa Sitniza* - Sitno, mjesto nalaza Foscarijeve ostave.

Spomenuta komunikacija uključivala je i sustav postaja, odmorišta, taverni i utvrđenja, što je bila izvrsna prilika za plasman novca, općenito za robonovčane kontakte. Tako se među punktovima na toj cesti ili u njezinoj blizini prepoznaju mnogi lokaliteti iz gornjeg numizmatičkog popisa, razna naselja, samostani i utvrđeni gradovi gdje se usmjeravao život okolnog stanovništva. To su velikim dijelom bila regionalna mjesta

65 Mirnik, 2000, str. 213-213; Mirnik 1986, str. 114; Mirnik 1988, str. 508.
66 Mirnik 2000, str. 214-215.
67 Mirnik 1988, str. 504.
68 Mirnik 2000, str. 213; Mirnik 1986, str. 112; Mirnik, 1988, str. 512-513.
69 Šišić 1914, str. 394-397, karta na str. 395; Šišić 1916, str. 164; Gunjača 1978, str. 125; Klaić 1972 (III), str. 48-50; Klaić 1878, str. 184, Jakšić 1984. Negdje još iza prelaza Kupe, kod Topuskog, odvajala se *druga velika cesta* u Modruše, pa preko Kapele kroz Brinje, preko Vratnika u Senj (Vidi: Šišić 1914, str. 395).

razmjene, poput stalnih trgovišta ili periodičnih sajмова, koja su obilazili mletački i gradski trgovci te Vlasi. Zahvaljujući toj komunikaciji otklanjale su se i naizgled nepremostive političke zapreke te ostvarivala "komplementarnost dvaju neprijatelja", kako bi to slikovito kazao F. Braudel. Nema sumnje da je upravo vojničkom-velikom cestom venecijanska roba (žito, oružje, strijele i ratna oprema) po odobrenju dužda F. Foscarija 1441. godine, nakon provoza trogirskom i zadarskom lukom, bila otpremana u zaleđe hrvatskom banu Petru Talovcu za opskrbu njegovih utvrđenja.⁷⁰ Prividno, naime, neutralna Venecija je s nelagodom gledala na tursko širenje u blizini granice, pa je na razne načine pomagala ugrožene utvrde hrvatskog bana, koji je na Uni branio vojničku cestu i banat od prvih turskih provala. Stoga se ostave i nalazi Foscarijeva novca uzduž linije Slavonija-Banat-sjeverna Dalmacija podjednako mogu razmatrati u kontekstu nastojanja za teritorijalnom stabilizacijom i zaštitom čitave regije u Pounju i Pokuplju.

Iz topografskog rasporeda lokaliteta s Foscarijevim novcem razlučuju se same po sebi i regije rasprostriranja. Najgušće područje nalaza je uvjerljivo u srednjovjekovnom komitatu-župi Gora, što se ugrubo podudara s karlovačkim područjem, odnosno današnjim Kordunom i Banijom, gdje su se u srednjem vijeku nalazili posjedi triju crkvenih institucija, i to zagrebačkog kaptola, templara i cistercita iz Toplice-Topuskog.⁷¹ Tu su u istom prstenu nalazišta *Kruškovača, Radovica, Rakovica, Cetin-grad, Drežnik*, te krug s *Veljunom* i *Perjasicom*, sjeverozapadno od rijeke Mrežnice, kao i ostava (Balaš) s poblize neutvrđenog lokaliteta iz *okolice Karlovca*. Naime, na prostoru oko srednjeg toka rijeke Kupe i dalje na jug oko Korane, Mrežnice i Dobre, a na jugoistok do rijeke Gline sastaju se panonski i dinarski prostori, a ne tako udaljeni su Jadransko more (Kvarnerski zaljev) i alpsko područje. Ovuda je vodio i najkraći put između panonskog i jadranskog prostora, pa ne čudi da čitava karlovačko-kordunska regija dolazi na raskršće dvaju monetarnih zona, venecijanske i ugarske. Naime, oko Kupe vjekovna je krajina između Jadrana i Panonije s više prijelaza na rijeci, od kojih su Berkiševina i Pokupsko s nedalekim Šljivovcem u Lasinji, nalazištem Foscarijeva dukata, završni punktovi između srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije s kojih se kontrolirala plovidba Kupom i gdje su se ubirale carine i druge pristojbe.⁷²

U srednjem vijeku, do turskog vremena, krajevi oko današnje Petrove ili stare Slatske gore sa svojim slobodnim plemićkim općinama, bili su vrlo napučeni s velikim brojem naselja, crkava i feudalnih objekata-utvrda. Zahvaljujući riječnom i kopnenom prometu, s istoka i zapada, sjevera i juga bili su jako prosperitetni.⁷³ U epohi kada su se prirodna i radna renta već

70 Zlatna knjiga, str. 161-163, br. 27; Pederin 1990, str. 120.
71 Gunjača 1975, str. 395; Klaić 1986. N. Klaić je u Gori, vrlo važnom krajiškom području vidjela izvornu organizaciju zagrebačke biskupije.
72 Kruhek, Horvat 1986, str. 167.
73 Lopašić 1895.

dobrano zamjenjivale novčanom, niču razna središta - zameci kasnijih trgova (*forum*), poput Topuskoga i Slunja te varoši u Pokuplju i Pounju, gdje je bihačko naselje (Otok sv. Ladislava) najvažnije na unskom putu prema Jadranu.

Konačno, ceste koje su presijecale ove predjele vodile su i prema Bosni, što je također pretpostavka za pojavu venecijanskog Foscarijeva novca upravo u toj regiji. Tu je, naime, išao put za rudne krajeve, a počinjao je kod Topuskog (*Ad Fines*) i kod Gvozdanskog se produžavao u smjeru jugoistoka.⁷⁴ Po svemu sudeći, to je područje u Foscarijevo doba dobrim dijelom živjelo u funkciji trgovine rudačom, koja je stizala iz rudokopa na jugoistoku, iz područja oko rijeka Sane, Japre i Une, gdje su oko Ljubije još od antike bili izvori željezne rudače, sirovinске osnove za radionice oružja.

Numizmatička nalazišta Foscarijeva novca na Kordunu i uz Koranu u tijesnoj su korelaciji s unskom komunikacijom. Nalazi Foscarijeva novca u arealu Une i Unca i u ovom slučaju potvrđuju da je prastari unski put u prošlosti, kao i danas, najkraći put prema jugu. Upravo između Une i Korane su utvrde i trgovi Drežnik i Cetin, mjesta nalaza Foscarijeva srebrnog novca.⁷⁵

Također zamjetan broj nalazišta tog novca raspoređen je na današnjem području Like, kuda je prolazila rimska i srednjovjekovna cesta iz Senja u Dalmaciju.⁷⁶ Redom se prate lokaliteti počev od srednjovjekovnog kaštela Perušića u Bužanima, preko Bruvna, na transverzali između Like, Une i Podgorja na obali. Na kraju puta bio je Obrovac, utvrda i trg na ušću Zrmanje, gdje su se križali interesi mletačkih trgovaca i trgovine krbavskih knezova Kurjakovića⁷⁷. U putnoj postaji Sv. Roku, rimskom *Ausankaliju*, također je nalazište Foscarijeve ostave, što je samo po sebi logično jer je prostor oko Sv. Roka i Lovinca, vjekovima predstavljao komunikacijska vrata između Ličkog polja i obale (antičke Liburnije ili srednjovjekovne župe Luku).⁷⁸ Preko Obrovca tom je komunikacijom tekla ne samo legalna trgovina između mletačke obale i stočara u krbavskom zaleđu, nego se odvijalo i krijumčarenje soli s otoka Paga, o čem svjedoče i Foscarijeva pisana upozorenja, poglavito upućivana zadarskom knezu i kapetanu.⁷⁹ Sliku nalazišta upotpunjuje i mjesto otkrića Foscarijeve ostave u Donjem Lapcu, strateškom punktu na velikoj ili vojničkoj cesti, koja je upravo na tom prostoru kod današnjeg donjolapačkog sela Nebljusâ skretala iz Pounja u pravcu Knina.

U prilici smo na ovom mjestu ukazati na još jedan skupni nalaz Foscarijeva novca, dosada nepoznat u numizmatičkoj literaturi, a kojemu teško da više možemo ući u trag. Riječ je o ostavi otkrivenoj oko 1907. godine na gradini Radukliji ili Tvrdoj glavici, udaljenoj 3,5 km od Drvara, na cesti koja vodi za Knin. U ukupnoj opisanoj numizmatičkoj topografiji Foscarijeva novca, smještaj ove ostave nalazi svoje razloge poput niza spomenutih također u komunikacijskim i strateško-nasebinskim komponentama prostora. Tu je u prošlosti prolazio srednjovjekovni karavanski i turski put, koji je funkcionirao na rimskom i još ranijem prapovijesnom supstratu, očigledno kao i sama gradina-utvrda nad potokom Raduklijom. Naime, čitav kraj oko Bosanskog Grahova, Drvara, Gornjeg Ribnika i Bosanskog Petrovca gravitirao je još od gradnje Dolabeline cestovne mreže glavnom pravcu *ad imum montem Ditionem Ulcirum*, koji je Salonu preko Burnumu i drevne plemenske granice između Diciona i Delmata (*Mons Ulcirus-Grab*), kroz dolinu Unca raznim nastavcima vodio prema unutrašnjosti, tj. rudonosnoj dolini Sane i još dalje prema panonskoj komunikaciji za Sisciju.⁸⁰

O nalazu iz Drvara-Raduklije postoje samo arhivske bilješke u Starinarskom dnevniku Luje Maruna i priznanica iz 1909. godine o otkupu novca za Muzej hrvatskih starina u Kninu (danas Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu).⁸¹ Iz navedenih zabilješki saznaje se da je ostava sadržavala 54 primjerka srebrnog novca dužda Foscarija. L. Marun je novac tada determinirao prema referencijama kod N. Papadopolija (Papadopoli 1893). Razlučuje se, barem po Marunovim riječima, da je ostava sadržavala 54 komada Foscarijevih širokih groša/*grossona*, kao neuobičajene nominale u tipološki ujednačenoj mletačkoj numizmatici, među kojima je bilo 8 obrezanih groševa/*grossona* (Marun ih je pripisao tipu Pap. T. XV, br. 3), a svi ostali primjerci su također bili obrezani grossoni, čini se rjeđe varijante. Prema Marunovim zabilješkama, izgleda da je ostava sadržavala i jedan srebrni novac Ferare, koji tada nije otkupljen. Opisani nalaz ili barem njegove ostatke danas nije moguće utvrditi među novcem pohranjenim u Numizmatičkoj zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, što je nažalost posljedica teških prilika u Drugom svjetskom ratu kada je Muzej djelovao u Kninu, kao i kasnijih čestih preseljenja muzejske građe.⁸²

Zaključak

Razdoblje mletačke vlasti između 1420. i 1460. epoha je političke stabilizacije Serenissime na istočnom Jadranu; s aspekta komunalnog društva u Dalmaciji doba smirivanja ranijih napetosti na prijelazu 14. u 15. stoljeće. Vrijeme od 30-ih do 60-ih godina 15. stoljeća obilježio je višestruki gospodarski napredak, akumulacija relativnog bogatstva i razgranate veze Mletačke Republike i njezinih posjeda-gradova u Dalmaciji s hrvatskim zaleđem i Bosnom. Pisane arhivske vijesti i dosadašnje spoznaje u historiografiji kroz prizmu numizmatičkog izvora iz Srednjodalmatinske zagore i šibenskog distrikta, u nizu dosada poznatih na tlu Hrvatske, dobile su na svojevrstan način svoju arheološku materijalnu podlogu. Ovdje smo tek sažeto oslikali neke od nebrojenih manifestacija epohe gdje je novac glavni pokretač ubrzanih procesa i ogledalo zbivanja, reper oko kojega se prelamaju životni tijekovi kasnog srednjovjekovlja u tadašnjoj mletačkoj Dalmaciji, ali i Hrvatskom Kraljevstvu i Bosni. Pokazalo se u kolikoj je mjeri duždevanje Francesca Foscarija (1423.-1457.) epoha koja mobilizira velika sredstva, praktički vrijeme prave konjunkture u kasnom srednjem vijeku na dijelu istočnog Jadrana, uoči osmanlijskih osvajanja.

Iako se članci i teme iz numizmatike venecijanskog razdoblja kontinuirano objavljuju, čega je rezultat u svijetu već golema bibliografska građa, ipak obrada venecijanskog novca na domaćem tlu u cjelini, pogotovo iz razdoblja od 14. do 16. stoljeća, traži više dužeg i ozbiljnog proučavanja. Time bi se šire sagledali različiti aspekti venecijanske monetacije kao i neki drugi, osobiti vidovi uporabe tog novca kako u našim, tako i ostalim istočnojadranskim regijama i balkanskim prostorima općenito.

Ove stranice posvećujem profesoru Ivanu Maroviću, s osobitim udivljenjem za njegov predani rad na polju hrvatske arheološke znanosti, koju je obogatio temeljitim i svestranim istraživanjima.

Popis kratica

CD – Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae

Izdanja HAD-a – Izdanja Hrvatskog arheološkog društva

HZ – Historijski zbornik

Listine – Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike

MSHSM – Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium

PPUD – Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji

RCJAZUZ - Radovi centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru

RFFZ - Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru

RIHP – Radovi Instituta za hrvatsku povijest

SHP - Starohrvatska prosvjeta

ŠD – Šibenski diplomatarij

VAMZ - Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu,

VHAD - Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva

^[1] Šišić 1916, str. 143, 145.

^[2] Kruhek 1995, str. 109.

^[3] Miletić 1993, str.125, sl. 1 na str. 124; Bojanovski 1974, str. 210-211, str. 230. To je pravac iz Antoninova itinerarija ceste Ab Aquileia per Liburniam Sisciam s odsječkom od Senja, gdje je kod stanice Avendo u Gackom polju bilo značajno raskrižje, odakle se jedna cesta odvajala i prema Sisku. Od ceste Avendo-Siscia jedan je krak vjerojatno preko Drežnika, dolazio i u dolinu Une, povezujući na taj način pounsku regiju sa sjeverozapadnom.

^[4] Klaić 1905, str. 129-147; Raukar, Petricioli, Švelec, Peričić 1987, str. 64-65.

^[5] Miletić 1993, str. 125-126.

^[6] Pederin 1990, str. 121-123.

Literatura

Anđelić 1973
P. Anđelić, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo 1973.

Babić 1972
A. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 1972.

Bojanovski 1974
I. Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Djela Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 47, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 2, Sarajevo 1974 .

Bojanovski 1988
I. Bojanovski, *Gradina, Drvar Selo-Glavica; Gradina (Crkvina), Donje Vrtoče-Morače, Drvar*, u: Arheološki leksikon B i H 2, regija 11, 56 i 58, Sarajevo 1988, str. 161- 162.

Burić 2003
T. Burić, *Hidronimija i vodoopskrbni sustavi trogirskog distrikta kroz povijest*, Histria Antiqua 10, Pula 2003, str. 65-74.

Codex diplomaticus IV
Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae IV, sabrao i uredio: T. Smičiklas, Zagreb 1906.

Čoralić 2002
L. Čoralić, *Hrvatski tragovi u Mletcima*, Zagreb 2002.

Čoralić 2004
L. Čoralić, *Venecija-Kraljica mora s lagunarnih sprudova (povijest Mletačke Reublike)*, Samobor 2004.

Delonga 1987
V. Delonga, *Keramika*, u: *Bribir u srednjem vijeku* (katalog izložbe), Split 1987, 69-89.

Delonga 1988
V. Delonga, *Staklo srednjovjekovnog Bribira*, SHP ser. III, 17, Split 1988, 87-110.

Delonga, Bonačić Mandinić 2005
V. Delonga, M. Bonačić Mandinić, *Arheološka istraživanja u jugoistočnom dijelu Dioklecijanove palače 1992. godine*. Katalog izložbe "17 u 8", Split 2005.

Grierson 1991
Ph. Grierson, *Coins of Medieval Europe*, London 1991.

Gunjača 1975
S. Gunjača, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji III*, Zagreb 1975.

Gunjača 1978
S. Gunjača, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji IV*, Zagreb 1978.

Jakšić 1984
N. Jakšić, *Topografija pravca via Magna cesta vocata tendens per Lucam*, SHP ser. III, 14, Split 1984, 325-346.

Kečkemet 1976
D. Kečkemet, *Udio Jurja Dalmatinca na Foscarijevu portiku Duždeve palače u Veneciji i na srodnim izvedbama*, RCJAZUZ 22-23, Zadar 1976, 415-427.

Kečkemet 1988
D. Kečkemet, *Juraj Dalmatinac i gotička arhitektura u Spitu*, Split 1988.

Klaić 1982
N. Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb 1982.

Klaić 1986
N. Klaić, *O Pokuplju kao vjekovnoj krajini između Jadrana i Panonije*, Izdanja HAD-a 10, Zagreb 1986, 189-197.

Klaić 1878
V. Klaić, *Bosna. Podatci o zemljopisu i poviesti Bosne i Hercegovine I*, Zagreb 1878.

Klaić 1905
V. Klaić, *Hrvatsko kraljevstvo u XV. stoljeću i prvoj četvrti XVI. stoljeća*. VHAD N.s., VIII, Zagreb 1905,129-147.

Klaić 1972
V. Klaić, *Povijest Hrvata III*, Zagreb 1972.

Kolanović 1995
J. Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb 1995.

Kovačić 1997-1998
V. Kovačić, *Trogirske fortifikacije u XV. stoljeću*, PPUD 37, Split 1997-1998, str. 109-136.

Kruhek 1995
M. Kruhek, *Krajiške utvrde Hrvatskog Kraljevstva*, Zagreb 1995.

Kruhek, Horvat 1986
M. Kruhek – Z. Horvat, *Utvrdne banske krajine od Karlovca do Siska*. Izdanja HAD-a 10, Zagreb 1986, str. 161-187.

Kužić 1997
K. Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split 1997.

Leksikon naselja 2005
Leksikon naselja Hrvatske, 1 i 2, Zagreb 2005.

Lopašić 1895
R. Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb 1895.

Lopašić 1943
R. Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*, Zagreb 1943.

Luzzato 1961
G. Luzzato, *Storia economica di Venezia dall' XI al XVI secolo*, Venezia 1961.

Listine VII
Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, sakupio i uredio: Š. Ljubić, MSHSM VII, Zagreb 1882.

Listine IX
Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, sakupio i uredio: Š. Ljubić, MSHSM IX, Zagreb 1890.

Listine X
Listine o odnošajih Južnoga Slavenstva i Mletačke republike, sakupio i uredio: Š. Ljubić, MSHSM X, Zagreb 1891.

Marun 1897
L. Marun, *Arheologički prilozi o religiji poganskih Hrvata*, SHP, god. III, br. 2, Knin 1897, str. 78-83.

Marun 1998
L. Marun, *Starinarski dnevnici*, uredila: M. Petrinc, Split 1998.

Metcalf 1979
D. M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe 820-1396*, London 1979.

Miletić 1993
Ž. Miletić, *Rimske ceste između Jadera, Burnuma i Salone*, RFFZ, Razdio povijesnih znanosti (19) 32, Zadar 1992/1993 (1993), 117-150.

Milošević 1991
A. Milošević, *Stećci i Vlasi*, Split 1991.

Mirnik 1986
I. Mirnik, *Nalazi starog novca s karlovačkog područja*, lzd. HAD-a 10, Zagreb 1986, 103-118.

Mirnik 1988
I. Mirnik, *Circulation of Venetian money in what used to be the Kingdom of Croatia and Slavonia*, Rivista di numismatica e scienze affini 90, Milano 1988, 495-516.

Mirnik 1992
I. Mirnik, *Skupni nalazi slavonskih banovaca u numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu*, VAMZ, 3. s., 24, Zagreb 1992 (1991-1992.), 183-248 .

Mirnik 1995
I. Mirnik, *The 1871 Klasnić Hoard*, Collana di Studi e Recherche di Numismatica, GlauX 11, Milano 1995.

Mirnik 2000
I. Mirnik, *Skupni nalazi novca iz Hrvatske XI-XIII*. VAMZ Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. S.32-33, Zagreb 2000 (1999-2000), 207-248.

Novak 1961
G. Novak, *Povijest Splita II*, Split 1961.

Papadopoli 1893
N. Papadopoli, *Le Monete di Venezia I*, Venezia 1893.

Omašić 1986
V. Omašić, *Povijest Kaštela*, Split 1986.

Pederin 1990
I. Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409-1797)*, Dubrovnik 1990.

Raukar 1977
T. Raukar, *Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV i XVI stoljeću*, RIHP 10, Zagreb 1977, 203-225.

Raukar 1982
T. Raukar, *Komunalna društva u Dalmaciji u XV stoljeću, i u prvoj polovini XVI. stoljeća*, HZ 35, Zagreb 1982, 43-118.

Raukar 1985
T. Raukar, *Društveni razvoj u Hrvatskoj u XV stoljeću*, HZ 38, Zagreb 1985, 75-94.

Raukar 1977
T. Raukar, *Zadar u XV stoljeću. Ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb 1977.

Raukar 1997
T. Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje – prostor, ljudi, ideje*, Zagreb 1997.

Raukar, Petricioli, Švelec, Peričić 1987
T. Raukar, I. Petricioli, F. Švelec, Š. Peričić, *Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar 1987.

Srkulj 1937
S. Srkulj, *Hrvatska povijest u devetnaest karata*, Zagreb 1937.

Stošić 1941
K. Stošić, *Sela šibenskog kotara*, Šibenik 1941.

Šeparović 2005
T. Šeparović, *Skupni nalaz mletačkog novca iz Dobre Vode kod Benkovca*, SHP ser. III, 32, Split 2005, 237-241.

Šibenski diplomatarij 1986
Šibenski diplomatarij, priredili: J. Kolanović i J. Barbarić, Šibenik 1986.

Šišić 1916
F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb 1916.

Šišić 1914
F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije I*, Zagreb 1914.

Šunjić 1961
M. Šunjić, *Prilozi za istoriju bosansko-venecijanskih odnosa 1420-1463*, HZ 14, Zagreb 1961, 119-145.

Šunjić 1967
M. Šunjić, *Dalmacija u XV stoljeću*, Sarajevo 1967.

Uglešić 1990
A. Uglešić, *Tipološko-stilska analiza istočnogotskog nakita na području rimske provincije Dalmacije*, RFFZ 29 (16), 1989/1990, Zadar 1990, 207-230.

Zlatna knjiga
Zlatna knjiga grada Splita, Split 1996 (preveli i za tisak priredili V. Gligo, M. Berket, V. Rismondo i Lj. Šimunković).

Summary

A Hoard of Duke Francesco Foscari from Sitno near Perković in the Dalmatian Hinterland (contribution to the knowledge of the economic and social situation)

Key words: Francesco Foscari, Sitno – Sitnica, Šibenik district, hoard, numismatic topography, Croatia, economic situation

The work researches a hoard of the Venetian Duke Francesco Foscari (1423 – 1457) that was found in Dalmatian village of Sitno that was a part of the Venetian district of Šibenik during the late Middle Ages. As a new point in the numismatic topography of Foscari's coins in Croatia, the hoard is examined from the numismatic point of view as well as within the economic and social context of the Duke F. Foscari's period.

The hoard consists of 16 coins, 15 of which (1 ducat, 1 grossona and 14 groschen) belong to Duke F. Foscari's period, and 1 groschen belongs to Duke Cristoforo Mori's period (1462 – 1471). The coins are more precisely dated according to the initials of the person who had minted them, that is the period of their activity in the state mint in Venice. The year 1445 is the earliest emission of the hoard, and 1462 the last, also representing *terminus post quem* of the hiding/ laying of the hoard. All the coins of the hoard, except the ducati, have been cut, which makes one of the main characteristics of the Foscari silver coinage found on the Croatian territory.

One of the most prominent characteristics of the Foscari coins within the Croatian numismatic topography is its geographical location along the main road communication, the so-called military or big road (*via exercitulis, via magna*) that had connected Adriatic coast to Slavonia. Numerous markets and feudal forts were situated along the road or in its vicinity, and they were often visited by Venetian tradesmen, tradesmen from Dalmatian cities as well as Vlasi – Morlacs. There are some areas that stand out: Karlovac region, area around Korana and Una rivers and Lika region.

Data about distribution of Foscari coins with the list and the map of the sites that was presented by Ivan Mirnik (Mirnik 1988) show this numismatic spatial scale and serve as a basis for the reconstruction of the Venetian emissions in Croatia between 1430s and 1460s.

Translation: Jasminka Babić